

Міжнародне право

УДК 341.232:355.02(477)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.14965313>

**Виклики правового регулювання контролю над озброєннями у
майбутньому українському контексті**

Гончарук Владислав Леонідович

доктор філософії в галузі права, доцент кафедри національної безпеки, доцент
кафедри управління фінансово-економічною безпекою,
Інститут безпеки Міжрегіональної академії управління персоналом
(МАУП), м. Київ, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-9627-9530>

Алексєєва-Даниленко Юлія Володимирівна

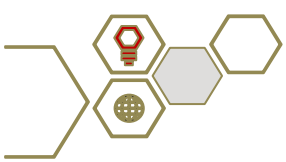
доктор філософії за спеціальністю 081 Право,
<https://orcid.org/0000-0002-6338-7869>

Чугасєвська Альона Вікторівна

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри публічного та
міжнародного права, Навчально-науковий інститут «Юридичний інститут»
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-5522-2693>

Прийнято: 18.02.2025 | Опубліковано: 04.03.2025

Анотація. Метою дослідження є аналіз викликів правового регулювання контролю над озброєннями в майбутньому українському контексті, зокрема в умовах післявоєнного відновлення, інтеграції до європейських правових стандартів і адаптації до сучасних технологічних викликів. Особливу увагу

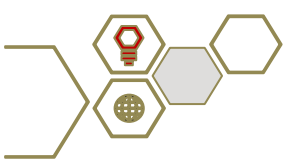

приділено гармонізації національного законодавства з міжнародними нормами, запровадженню ефективних механізмів моніторингу та запобіганню нелегальному обігу зброї.

У дослідженні застосовано міждисциплінарний підхід, що поєднує юридичний, соціальний, економічний та технологічний аналіз. Використано структурно-функціональний метод для аналізу чинного законодавства України, а також прогнозування для оцінки перспектив запровадження цифрових інструментів у сфері контролю над озброєннями. Результати дослідження свідчать про низку ключових викликів у сфері правового регулювання контролю над озброєннями. По-перше, недостатня гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами, зокрема з положеннями Договору про нерозповсюдження ядерної зброї та Конвенції про хімічну зброю. По-друге, відсутність інтегрованої системи моніторингу обігу озброєнь, яка б включала новітні технології, такі як штучний інтелект і великі дані. По-третє, наявність правових та організаційних прогалин у забезпеченні постконфліктного роззброєння й реінтеграції. По-четверте, потреба вдосконалення механізмів міжнародного співробітництва, зокрема в боротьбі з незаконним обігом зброї.

Запропоновано низку рекомендацій для подолання виявлених викликів. Зокрема, передбачено створення інтегрованої цифрової платформи моніторингу обігу озброєнь, розроблення національних програм із демобілізації та реінтеграції для постконфліктних регіонів, а також формування комплексних нормативно-правових актів із урахуванням міжнародного досвіду й сучасних викликів.

Особливо підкреслюється значення активного співробітництва України з міжнародними організаціями, такими як ООН, ОБСЄ та НАТО, з метою створення ефективних глобальних і регіональних механізмів контролю над озброєннями.

Це дослідження робить вагомий внесок у теоретичну й практичну базу правового регулювання контролю над озброєннями, визначаючи напрями подальшого вдосконалення законодавчої та організаційної основи цієї сфери.

Ключові слова: міжнародне право, безпекова політика, геополітичні загрози, військове співробітництво, юридичні механізми.

Challenges of Legal Regulation of Arms Control in the Future Ukrainian Context

Vladyslav Honcharuk

PhD, Doctor of Philosophy in Law, Associate Professor of the Department of Financial and Economic Security Management, Associate Professor of the Department of National Security, Institute of Security, Interregional Academy of Personnel Management (IAPM), Kyiv, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0002-9627-9530>

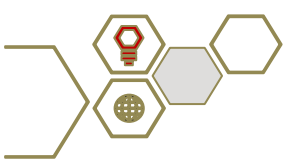
Yuliia Aliksieieva-Danylenko

PhD in Law (Specialty 081 Law), <https://orcid.org/0000-0002-6338-7869>

Alona Chugaievskia

PhD, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Public and International Law, Institute of Law, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0002-5522-2693>

Abstract. The purpose of the study is to analyze the challenges of legal regulation of arms control in the future Ukrainian context, particularly in the context of post-war reconstruction, integration into European legal standards and adaptation to modern technological challenges. Particular attention is paid to the harmonization of

national legislation with international norms, the introduction of effective monitoring mechanisms and the prevention of illegal arms trafficking.

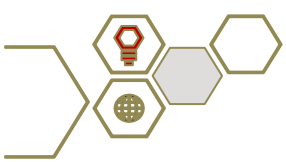
The study uses an interdisciplinary approach that combines legal, social, economic, and technological analysis. The structural-functional method was used to analyze the current legislation of Ukraine, as well as forecasting to assess the prospects for the introduction of digital tools in the field of arms control. The results of the study indicate a number of key challenges in the legal regulation of arms control. First, there is insufficient harmonization of national legislation with international standards, in particular with the provisions of the Nuclear Non-Proliferation Treaty and the Chemical Weapons Convention. Secondly, there is a lack of an integrated arms trafficking monitoring system that incorporates the latest technologies, such as artificial intelligence and big data. Third, there are legal and organizational gaps in ensuring post-conflict disarmament and reintegration. Fourth, there is a need to improve mechanisms of international cooperation, particularly in the fight against illicit arms trafficking.

A number of recommendations are proposed to overcome the identified challenges. In particular, they include the creation of an integrated digital platform for monitoring arms trafficking, the development of national demobilization and reintegration programs for post-conflict regions, and the formation of comprehensive legal acts based on international experience and current challenges.

The importance of Ukraine's active cooperation with international organizations, such as the UN, OSCE and NATO, in order to create effective global and regional arms control mechanisms is particularly emphasized.

This study makes a significant contribution to the theoretical and practical framework of legal regulation of arms control, identifying areas for further improvement of the legislative and organizational framework in this area.

Keywords: international law, security policy, geopolitical threats, military cooperation, legal mechanisms.

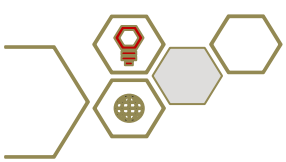

Постановка проблеми. Контроль над озброєннями є одним із ключових аспектів забезпечення національної безпеки та стабільності, як на міжнародному, так і на національному рівнях. Для України, яка протягом останніх десятиліть стикається з серйозними безпековими викликами, зокрема у контексті військової агресії з боку РФ питання контролю над озброєннями набуває особливої важливості. Проблема безпеки країни на фоні збройних конфліктів та геополітичних напружень вимагає постійного удосконалення правового регулювання цієї сфери, аби уникнути ескалації насильства та підвищити рівень довіри серед міжнародних партнерів.

Україна, маючи стратегічне розташування, змушена враховувати різноманітні міжнародні зобов'язання, що стосуються контролю над озброєннями, зокрема в рамках Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ), Конвенції про заборону хімічної зброї, а також інших угод, які визначають світову безпеку [1]. Однак агресія РФ анексія Криму та війна на півдні та сході України поставили під загрозу виконання цих зобов'язань і вимагають від України розробки нових підходів до контролю за озброєннями, зокрема щодо застосування сучасних технологій і інновацій у військовій сфері.

З огляду на сучасні політичні та військові реалії, Україні необхідно адаптувати законодавство щодо контролю над озброєннями до нових умов. Відсутність чітко визначених механізмів контролю, трансформації міжнародної політики, а також постійна загроза з боку зовнішніх агресорів створюють значні виклики для забезпечення національної безпеки та підтримання стабільності. Додаткові труднощі обумовлені впровадженням новітніх технологій і модернізацією озброєння, зокрема автономних систем та кіберзброї, що вимагають розроблення нових правових рішень і внесення змін до міжнародних угод.

Науково-практичне значення має аналіз існуючих проблем правового регулювання контролю над озброєннями в Україні, вивчення міжнародного досвіду, а також дослідження можливостей удосконалення національного

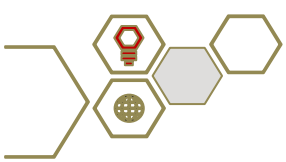

законодавства. Важливим є розроблення нових підходів до регулювання обігу сучасних видів озброєння, з урахуванням технологічного прогресу та геополітичних викликів. Це сприятиме зміцненню національної безпеки та забезпеченню стабільності в умовах війни і глобальних змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз міжнародного досвіду правового регулювання контролю над озброєннями у майбутньому українському контексті ґрунтується на комплексному вивченні сучасних наукових досліджень і публікацій, що висвітлюють актуальні проблеми, концептуальні підходи та можливі рішення в цій сфері. Узагальнення наявних наукових здобутків дає змогу глибше усвідомити основні виклики, можливості та перспективи адаптації міжнародного досвіду до національних реалій України.

Дослідження С. Р. Сулейманової [1; 2], присвячені застосуванню медіації в умовах збройних конфліктів і питанням відшкодування шкоди за участю держави, містять важливі підходи до вирішення конфліктів та забезпечення справедливості в правовому регулюванні в умовах воєнного стану. У цих роботах аналізуються як національні, так і міжнародні механізми правової стабілізації, а також обґрунтовується доцільність інтеграції медіації як інструменту запобігання ескалації конфліктів. Однак зазначена проблема потребує подальшого дослідження з огляду на специфіку постконфліктного регулювання у сфері контролю над озброєннями в умовах української реальності.

Ю. П. Пахолок і Г. І. Балюк [3] досліджують правові аспекти боротьби з ядерним тероризмом на національному та міжнародному рівнях, що є особливо важливим для зміцнення безпеки в умовах посилення глобальних загроз. Автори наголошують на необхідності гармонізації українського законодавства з міжнародними стандартами, а також на зміцненні механізмів моніторингу обігу ядерних матеріалів. Проте дослідження лише частково охоплює питання регіональних ініціатив у цій сфері, що потребує розроблення ефективних

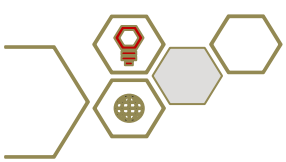
механізмів співпраці між державними органами та міжнародними інституціями з метою мінімізації ризиків, пов'язаних із ядерною загрозою.

У дослідженні Н. О. Мельниченко [4] акцентовано увагу на практичному досвіді Організації Об'єднаних Націй у сфері постконфліктного врегулювання, який є важливим для України в умовах відновлення територіальної цілісності та забезпечення національної безпеки. Запропоновані підходи можуть бути адаптовані для розроблення національної стратегії контролю над озброєннями, що враховуватиме потреби постконфліктного періоду. Проте залишається відкритим питання інтеграції зазначених стратегій у загальний контекст післявоєнного відновлення України.

М. Сова та С. Деніжна [5], а також А. А. Завадський [6] аналізують етичні та правові аспекти використання штучного інтелекту в умовах війни. Дослідження акцентують увагу на ризиках, пов'язаних із застосуванням сучасних технологій у сфері озброєнь, що може стати підґрунтям для формування інноваційних підходів до правового регулювання. Незважаючи на актуальність теми, питання запобігання неконтрольованому використанню автономних систем озброєнь у національному правовому полі залишаються недостатньо дослідженими.

У працях В. М. Лісовського [7] і Н. А. Леоненко [8] висвітлено концептуальні засади забезпечення національної безпеки та представлено аналіз закордонного досвіду у сфері правового регулювання. Автори наголошують на необхідності гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами, що сприятиме підвищенню ефективності правового регулювання та зміцненню національних інтересів. Проте, незважаючи на глибокий аналіз європейських практик, залишаються недостатньо дослідженими можливості адаптації цих підходів до сучасних викликів війни та постконфліктного відновлення в Україні.

Р. В. Карпенко [9] досліджує медіацію як ефективний правовий інструмент у врегулюванні конфліктів, що є особливо актуальним у контексті розроблення

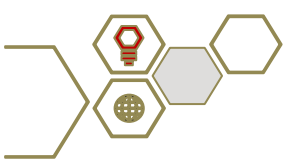

механізмів контролю над озброєннями. Зокрема, автор виділяє потенціал медіації як засобу мирного вирішення спорів і стабілізації постконфліктного середовища. Водночас питання застосування медіації в контексті регулювання експорту озброєнь потребує подальшого дослідження для створення дієвих правових механізмів.

І. В. Бойко, А. С. Мацко та О. Г. Циганов [10] здійснюють аналіз міжнародного досвіду протидії злочинам, пов'язаним із незаконним обігом зброї. Результати їхнього дослідження можуть бути використані для вдосконалення національних механізмів боротьби з незаконним розповсюдженням та використанням озброєнь в Україні. Водночас, у роботі недостатньо висвітлено питання міжнародної співпраці у сфері протидії незаконному обігу зброї, що є особливо важливим для врахування в українському правовому полі з огляду на геополітичну ситуацію.

С. В. Діденко, А. В. Замрига та Є. В. Сердюк [11] у своїй праці аналізують роль та правовий статус Державної служби експортного контролю України в умовах воєнного стану. Дослідники розглядають особливості адаптації нормативно-правових актів до умов збройної агресії з боку російської федерації. Дане дослідження є важливим для розуміння специфіки експортного контролю озброєнь в Україні та ролі регуляторних органів у забезпеченні національної безпеки. Проте дослідження не приділяє належної уваги перспективам удосконалення процедур контролю над експортом озброєнь у контексті сучасних міжнародних викликів.

Т. Ю. Федчук [12] зосереджує увагу на впливі сучасних технологій, зокрема штучного інтелекту, на дотримання норм міжнародного гуманітарного права. У дослідженні проаналізовано етичні, правові та технічні аспекти використання автономних озброєнь, що є актуальним у контексті глобальних дискусій щодо регулювання застосування новітніх військових технологій. Незважаючи на важливість порушених питань, у дослідженні недостатньо

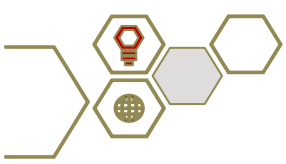
розглянуто механізми правового запобігання неконтрольованому застосуванню автономних систем в умовах воєнного конфлікту.

В. М. Мороз [13] зосереджується на проблемах економічного та соціального характеру, що виникають у системі контролю над звичайними озброєннями. Праця акцентує увагу на українському контексті, враховуючи вплив сучасних військових конфліктів і необхідність удосконалення системи контролю, але не пропонує конкретних шляхів інтеграції економічних важелів у систему контролю над озброєннями.

Г. Ситник та В. Мороз [14] аналізують європейський досвід у створенні ефективної системи контролю над звичайними озброєннями. Автори пропонують порівняльний підхід і вказують на можливості застосування цього досвіду в Україні. Джерело є корисним для розуміння глобального контексту контролю над озброєннями, однак залишається відкритим питання їхньої адаптації до реалій воєнного часу в Україні.

О. Буряченко [15] аналізує глобальні виклики у сфері ядерної безпеки, зосереджуючи увагу на ризиках, пов'язаних із послабленням міжнародних договорів про нерозповсюдження ядерної зброї. У дослідженні розглянуто потенційні загрози для міжнародної спільноти, а також специфічні виклики для України в умовах сучасного геополітичного протистояння. Водночас автор не приділяє достатньої уваги аналізу механізмів впливу глобальних ініціатив на функціонування локальних систем контролю над озброєннями, що залишається невирішеним питанням у науковому дискурсі.

Таким чином, узагальнення наукових досліджень свідчить про необхідність інтеграції міжнародних стандартів у національне законодавство України. Це передбачає розроблення ефективних механізмів правового регулювання у сфері застосування сучасних військових технологій, а також адаптацію підходів до посткризового врегулювання з урахуванням українських реалій. Окрім того, нагальною є потреба у посиленні ролі регуляторних органів у забезпеченні національної безпеки та створенні дієвих правових механізмів для

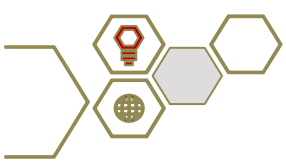
боротьби з незаконним обігом зброї. Такий підхід сприятиме підвищенню ефективності контролю над озброєннями та забезпеченню стабільності у післявоєнний період.

Виділення невирішених аспектів загальної проблеми. Аналіз наявних наукових досліджень і практичних напрацювань свідчить про наявність низки невирішених питань у сфері правового регулювання контролю над озброєннями, незважаючи на суттєвий прогрес у цій галузі. Попри активну участь України в міжнародних угодах і конвенціях, процес гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами залишається лише частково реалізованим. Зокрема, потребує вдосконалення механізм імплементації Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ) і Конвенції про заборону хімічної зброї.

Особливої уваги потребують аспекти двосторонньої та багатосторонньої співпраці України з міжнародними організаціями (ООН, ОБСЄ, НАТО) та іншими державами. З огляду на це, необхідно розробити дієві механізми інтеграції національних зусиль у глобальну систему контролю над озброєннями, що забезпечить узгодженість між національними пріоритетами та міжнародними зобов'язаннями.

Таким чином, актуальність подальших досліджень зумовлена потребою у заповненні прогалин у правовому регулюванні контролю над озброєннями. Вирішення окреслених питань сприятиме зміцненню національної безпеки та підвищенню ефективності державної політики у цій сфері, а також сприятиме посиленню міжнародної співпраці для досягнення глобальної стабільності.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) Метою статті є дослідження викликів, пов'язаних із правовим регулюванням контролю над озброєннями в Україні, з урахуванням перспективних геополітичних та безпекових реалій.

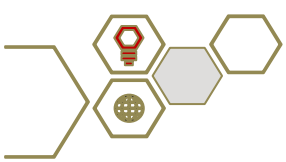
Завдання статті:

1. Оцінити поточний стан правового регулювання контролю над озброєннями в Україні, зокрема в умовах війни та нових міжнародних реалій.
2. Визначити основні проблеми та виклики, з якими стикається Україна у сфері контролю за озброєннями.
3. Проаналізувати міжнародний досвід правового регулювання цієї сфери та його можливе застосування в українському контексті.
4. Розробити рекомендації щодо вдосконалення національного законодавства та правових механізмів контролю над озброєннями з урахуванням нових технологій, змін у міжнародній політиці та безпековій ситуації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна, як держава, що прагне інтеграції до міжнародного правового простору, активно бере участь у системі міжнародних договорів і угод, спрямованих на забезпечення контролю над озброєннями та нерозповсюдження зброї масового ураження. Основу правового регулювання цієї сфери становлять міжнародні зобов'язання, які визначають як загальні принципи, так і конкретні механізми запобігання поширенню, розробці та застосуванню різних видів зброї.

Україна є учасницею Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ), що є однією з найбільш значущих міжнародних угод у сфері глобальної безпеки. Підписавши та ратифікувавши ДНЯЗ у 1994 році [16], Україна взяла на себе зобов'язання утримуватися від розробки, виробництва чи набуття ядерної зброї, а також ліквідувала свій ядерний арсенал, успадкований від СРСР. Важливим аспектом участі України у цьому договорі є постійна співпраця з Міжнародним агентством з атомної енергії (МАГАТЕ), яке забезпечує моніторинг і перевірку дотримання міжнародних стандартів у сфері використання атомної енергії в мирних цілях [3].

Крім ДНЯЗ, Україна також є учасницею Конвенції про заборону хімічної зброї, яка зобов'язує держави ліквідувати всі запаси хімічної зброї, зупинити її виробництво та запобігати її розповсюдженню [17]. Виконання цієї конвенції

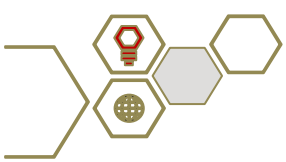

передбачає створення національних механізмів контролю за хімічними речовинами, що можуть бути використані у виробництві зброї, а також активну взаємодію з Організацією із заборони хімічної зброї (ОЗХЗ). Україна неодноразово підтверджувала свою прихильність до виконання положень цієї угоди, беручи участь у міжнародних моніторингових програмах та звітуючи про відповідність своїх дій міжнародним стандартам.

Іншим важливим міжнародним документом, до якого приєдналася Україна, є Конвенція про заборону розробки, виробництва та накопичення бактеріологічної (біологічної) та токсичної зброї та про їх знищення [18]. Участь у цій конвенції спрямована на запобігання використанню небезпечних біологічних агентів і токсинів у військових цілях. У рамках цієї угоди Україна зобов'язалася створити умови для прозорого використання біотехнологій виключно в мирних цілях і забезпечити належний контроль за діяльністю у цій сфері.

Усі зазначені міжнародні угоди не лише визначають правові зобов'язання України на міжнародній арені, але й формують основу для національного законодавства в сфері контролю над озброєннями. Україна зобов'язана розробляти та впроваджувати ефективні механізми моніторингу, контролю та звітності, які відповідають положенням цих угод. Це передбачає розробку законодавчих актів, що регулюють діяльність у військовій сфері, зміцнення інституційної спроможності органів державного управління та забезпечення належного виконання міжнародних стандартів.

Після 2014 року ситуація в Україні зазнала радикальних змін, що значно ускладнили дотримання міжнародних зобов'язань, зокрема в сфері контролю за озброєннями та не розповсюдженням зброї. Анексія Автономної Республіки Крим російськими силами не лише призвела до значної територіальної втрати, але й створила низку викликів для ефективного контролю за обігом озброєння. До анексії Україна мала налагоджену систему моніторингу, регулювання та звітності, яка дозволяла виконувати міжнародні зобов'язання, що стосуються не

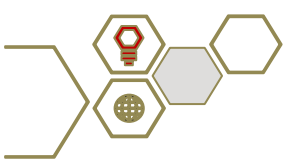

розповсюдження зброї. Проте втрата важливої інфраструктури, пов'язаної з перевіркою, зберіганням і контролем за оборонною продукцією, створила розрив у внутрішній системі контролю. Цей розрив, поєднаний із новими геополітичними умовами, відкрив можливості для нелегальних перевезень і використання зброї, що значно ускладнює дотримання міжнародних стандартів.

Початок бойових дій на сході України, що отримали назву АТО/ООС, ще більше загострив ситуацію. Масовий мобілізаційний процес і перенаправлення значних ресурсів країни на ведення бойових дій призвели до того, що фінанси, людські ресурси та управлінські зусилля, які раніше використовувалися для виконання міжнародних зобов'язань, стали недоступними для забезпечення належного контролю над обігом озброєнь. З одного боку, це призвело до відволікання ресурсів, а з іншого – до підвищення ризиків нелегального обігу зброї, оскільки частина військової техніки могла опинитися у руках нелегальних угруповань або використовуватися для підтримки бойових дій, що суперечить міжнародним домовленостям.

У свою чергу, зовнішній тиск, зокрема з боку РФ, змусив Україну постійно оновлювати і адаптувати свою оборонну стратегію. Цей тиск супроводжується частими змінами в законодавстві та регуляторній політиці, що створює нестабільність для бізнесу і робить умови для інвестицій менш прогнозованими. Постійне коригування умов, надмірний державний тиск і невизначеність у правовому полі формують додаткові ризики для інвесторів, що, в свою чергу, негативно впливає на економічну привабливість країни.

У підсумку, анексія Криму та початок бойових дій на сході України суттєво порушили ефективність внутрішніх механізмів контролю за обігом озброєнь, створивши умови, коли дотримання міжнародних зобов'язань стає особливо важким завданням. Для того, щоб компенсувати ці труднощі, Україна активно працює над адаптацією своєї правової бази, посиленням механізмів моніторингу та звітності, а також розширенням міжнародної співпраці з організаціями, що займаються контролем за озброєннями. Посилення цих

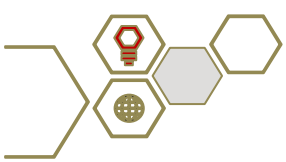

аспектів є ключовим для відновлення і забезпечення належного контролю за обігом зброї, що є необхідним для підтримки безпеки не тільки в Україні, а й у глобальному масштабі.

Незважаючи на ці виклики, Україна залишається надійним учасником міжнародних угод, акцентуючи увагу на необхідності посилення правових рамок і міжнародної співпраці для забезпечення ефективного контролю над озброєннями в умовах сучасних загроз.

Національне законодавство України щодо контролю над озброєннями є важливою складовою системи забезпечення державної безпеки та виконання міжнародних зобов'язань. Воно регулює всі аспекти обігу озброєнь, включаючи їх виробництво, зберігання, транспортування, експорт та імпорт, а також визначає основи державної політики у сфері військово-промислового комплексу. Одним із ключових нормативно-правових актів, що визначає засади безпеки держави, є Закон України «Про національну безпеку України» [19]. Цей закон встановлює основні принципи і напрямки державної політики у сфері безпеки та оборони, включаючи питання контролю над озброєннями. Він визначає, що ефективний контроль за обігом озброєнь є невід'ємною частиною забезпечення національних інтересів, зокрема в умовах збройного конфлікту на сході України. Закон також акцентує увагу на інтеграції з європейськими стандартами у сфері безпеки, що передбачає гармонізацію національного законодавства з відповідними нормами ЄС.

Ще одним фундаментальним документом була Військова доктрина України [20], яка була стратегічним документом, що визначала основи оборонної політики держави. У доктрині містився аналіз сучасних загроз, включаючи військову агресію та тероризм, а також зазначалося необхідність посилення державного контролю за виробництвом і обігом озброєнь. Доктрина передбачає модернізацію військово-промислового комплексу, розвиток новітніх технологій у сфері оборони та створення механізмів для запобігання незаконному обігу зброї, що особливо актуально в умовах війни.

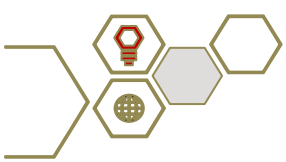

Питання експорту озброєнь в Україні регулюється Законом України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» [21]. Цей закон забезпечує державний контроль за експортом, імпортом та транзитом товарів військового призначення і подвійного використання, що сприяє запобіганню їхньому незаконному розповсюдженню. Закон встановлює процедури ліцензування таких операцій, а також визначає відповідальність за порушення встановлених правил.

Крім того, в Україні діють численні підзаконні акти та інструкції, що деталізують процедури обігу озброєнь. Наприклад, Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення» [22] встановлює конкретні вимоги до експорту й імпорту зброї, а також до суб'єктів, які беруть участь у таких операціях. Ці акти сприяють прозорості у сфері контролю за обігом озброєнь і посиленню відповідальності за порушення. Окремо слід зазначити, що питання боротьби з незаконним обігом зброї регулюється Кримінальним кодексом України [23], зокрема статтями, які передбачають покарання за незаконне виробництво, зберігання, транспортування чи продаж зброї. Такі норми спрямовані на боротьбу з нелегальним ринком зброї, який є серйозним викликом для безпеки в умовах збройного конфлікту.

Національне законодавство також враховує потребу у взаємодії з міжнародними партнерами, зокрема у сфері обміну інформацією, моніторингу та впровадження найкращих практик. Наприклад, Україна активно співпрацює з ОБСЄ, НАТО та ЄС у напрямку вдосконалення системи контролю над озброєннями, що включає впровадження електронних систем звітності та розробку національних стратегій.

Контроль над озброєннями є одним із ключових аспектів забезпечення національної та міжнародної безпеки. В умовах сучасних викликів, таких як військова агресія, ескалація регіональних конфліктів, розвиток новітніх технологій, Україна стикається зі значними труднощами у правовому

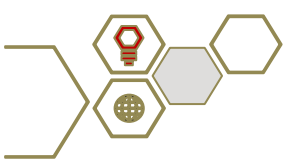

регулюванні цієї сфери. Основні виклики охоплюють як геополітичні й міжнародні аспекти, так і національні та соціальні проблеми (табл.1).

Таблиця 1

Основні виклики для правового регулювання контролю над озброєннями
в Україні

Категорія викликів	Основні виклики	Деталізація викликів
Геополітичні виклики	Військова агресія та окупація територій	Ескалація глобальних і регіональних конфліктів. Розширення сфер застосування зброї, у тому числі на основі новітніх технологій.
Міжнародні виклики	Виконання міжнародних зобов'язань. Зобов'язання за договорами (ДНЯЗ, Конвенція про хімічну зброю, МТСР) потребують посиленого моніторингу.	Недостатня інтеграція з європейськими та міжнародними структурами. Гармонізація національного законодавства з міжнародними нормами відстає від потреб сучасності.
Національні виклики	Недосконалість законодавчої бази. Відсутність сучасних механізмів регулювання обігу озброєнь, зокрема в умовах військових дій.	Слабкість інституційного забезпечення контролю над озброєннями. Недостатня координація між державними органами, відсутність ефективних органів моніторингу.
Соціальні та безпекові виклики	Незаконний обіг озброєнь	Зростання чорного ринку зброї в умовах війни, що загрожує внутрішній безпеці.

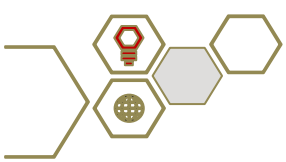
Технологічні виклики	Розвиток новітніх технологій. Забезпечення прозорості та відстеження обігу озброєнь	Впровадження кіберзброї, дронів та інших інноваційних засобів, які потребують окремого правового регулювання. Необхідність використання цифрових систем для обліку та моніторингу.
----------------------	---	--

Джерело: створено авторами на основі [14]

Аналіз викликів у сфері правового регулювання контролю над озброєннями в Україні демонструє складність і багатогранність цієї проблематики. Для вирішення зазначених питань необхідно поєднувати зусилля на міжнародному та національному рівнях, посилювати інтеграцію з європейськими та світовими структурами, удосконалювати законодавство та створювати сучасні механізми контролю. Особлива увага має бути приділена протидії незаконному обігу озброєнь та впровадженню цифрових технологій для забезпечення прозорості й ефективності регулювання. Вирішення цих викликів сприятиме зміцненню безпеки України та її позицій на міжнародній арені.

Міжнародний досвід правового регулювання контролю над озброєннями є багатогранним і демонструє як ефективні практики, так і виклики, які виникають у процесі їх впровадження. Його аналіз дозволяє виокремити низку аспектів, які можуть бути адаптовані для українського контексту з урахуванням специфіки безпекової ситуації в країні та геополітичних умов.

Один із ключових прикладів – діяльність Організації Об'єднаних Націй (ООН) у сфері нерозповсюдження озброєнь. Зокрема, Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ) є основою для зобов'язань держав у сфері ядерної безпеки. У контексті України актуальним є досвід моніторингу, який здійснюється МАГАТЕ для забезпечення відповідності ядерних програм держав вимогам ДНЯЗ. Використання подібного механізму, доповненого

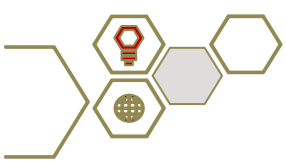
сучасними технологіями моніторингу, може сприяти ефективнішому контролю за нерозповсюдженням інших видів зброї. Європейський Союз демонструє приклади гармонізації законодавства у сфері контролю за обігом зброї. Директива ЄС 91/477/ЕЕС про контроль за придбанням і володінням зброєю [24] передбачає створення єдиного реєстру вогнепальної зброї, що дозволяє забезпечити прозорість та облік зброї на території держав-членів. Цей досвід може бути застосований в Україні шляхом запровадження цифрових платформ для реєстрації та відстеження обігу зброї.

Досвід Сполучених Штатів Америки також заслуговує на увагу, зокрема, у сфері регулювання експорту озброєнь. Закон США про контроль за експортом зброї (Arms Export Control Act) [25] та Міжнародні правила торгівлі зброєю (ITAR) [26] передбачають суворі вимоги до ліцензування експорту та моніторингу виконання умов контрактів. Адаптація цих практик в Україні може посилити контроль за експортом зброї, що особливо важливо в умовах збройного конфлікту.

Досвід Австралії у сфері боротьби з незаконним обігом зброї є показовим щодо співпраці між правоохоронними органами та суспільством. Зокрема, програми амністії для власників незареєстрованої зброї, які передбачають її добровільну здачу без кримінального переслідування, сприяють зниженню рівня нелегального володіння зброєю. Для України цей механізм може бути ефективним у післявоєнний період, коли проблема незаконного обігу зброї може стати особливо гострою.

Окремо варто виділити досвід Ізраїлю, який має комплексний підхід до національної безпеки. Зокрема, значна увага приділяється розробці технологій моніторингу, ідентифікації та контролю за обігом зброї. Україна може адаптувати ці підходи, впроваджуючи сучасні системи кіберзахисту та використання штучного інтелекту для аналізу ризиків і управління базами даних.

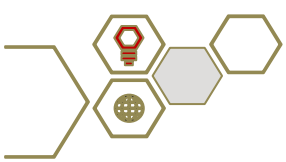
Перспективи та можливості для розвитку правового регулювання контролю над озброєннями в Україні мають значний потенціал у контексті

міжнародної інтеграції, удосконалення національного законодавства та застосування новітніх технологій. Інтеграція з міжнародними стандартами є важливим напрямом, що передбачає посилення співпраці України з такими міжнародними організаціями, як ООН, НАТО, ОБСЄ, а також активізацію участі в міжнародних договорах, спрямованих на забезпечення контролю над озброєннями. Це включає гармонізацію українського законодавства з положеннями міжнародних конвенцій, таких як ДНЯЗ, Конвенція про хімічну зброю, та імплементацію сучасних стандартів для прозорості, обліку й моніторингу озброєнь.

Застосування мирних методів, таких як медіація, є важливим інструментом у вирішенні збройних конфліктів. Згідно зі статтею 33 Статуту ООН, сторони, що беруть участь у суперечках, які можуть загрожувати підтримці міжнародного миру та безпеки, зобов'язані спробувати вирішити конфлікт шляхом переговорів, обстеження, медіації, примирення, арбітражу, судового розгляду, а також звернення до регіональних органів чи угод [1]. Включення медіації в процес регулювання озброєнь може стати важливим інструментом для вирішення міждержавних та внутрішніх конфліктів, а також для досягнення стабільності та безпеки в Україні. Тому розвиток правового механізму контролю над озброєннями вимагає всебічної стратегії, яка включатиме як зміцнення правових стандартів, так і активне використання мирних дипломатичних інструментів для досягнення миру та стабільності на національному й міжнародному рівнях.

Вдосконалення національного законодавства є невід'ємною складовою забезпечення ефективного правового регулювання. Для цього необхідно переглянути чинну нормативно-правову базу, що регулює обіг озброєнь, експортно-імпорتنу діяльність у цій сфері, а також контроль за новими типами озброєнь, зокрема кіберзброєю та безпілотними системами. Необхідно запровадити більш жорсткі процедури перевірки дотримання ліцензійних умов, модернізувати механізми нагляду за виконанням зобов'язань суб'єктами, що беруть участь у виробництві, торгівлі та зберіганні зброї.

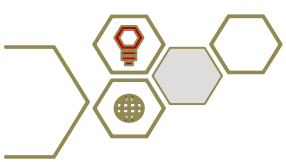

Особливу увагу слід приділити підвищенню ефективності існуючих механізмів контролю. Це включає створення цифрових платформ для моніторингу обігу озброєнь, використання блокчейн-технологій для забезпечення прозорості транзакцій, розвиток системи ідентифікації зброї та вдосконалення облікових процедур. Крім того, потрібно розвивати науково-дослідницькі програми, спрямовані на вивчення сучасних ризиків у сфері озброєнь, а також на розробку інноваційних рішень для їх попередження.

Перспективи правового регулювання також включають зміцнення інституційної спроможності. Зокрема, це може бути досягнуто шляхом створення спеціалізованих державних органів, відповідальних за моніторинг, координацію міжнародної співпраці та впровадження інноваційних підходів у сфері контролю над озброєннями. Важливим напрямом є навчання та підвищення кваліфікації кадрів, які працюють у цій галузі, а також інформування громадськості про важливість законодавчих ініціатив у сфері безпеки.

Таким чином, розвиток правового регулювання контролю над озброєннями в Україні має спиратися на комплексний підхід, що об'єднує міжнародний досвід, національні ініціативи та новітні технології. Це не лише сприятиме підвищенню ефективності боротьби з незаконним обігом озброєнь, але й дозволить Україні зміцнити свою роль у забезпеченні регіональної та глобальної безпеки.

Висновки. Висновки щодо правового регулювання контролю над озброєннями в Україні підтверджують актуальність та нагальність реформ у цій сфері, з огляду на складну політичну та безпекову ситуацію, спричинену тривалим збройним конфліктом, зовнішньою агресією та загальними геополітичними викликами. Україна, як держава, що прагне інтегруватися до європейських та міжнародних структур безпеки, стикається з необхідністю адаптації своїх правових механізмів до стандартів, прийнятих у міжнародному співтоваристві.

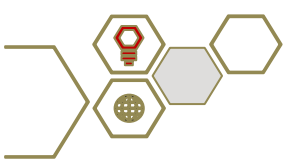
Ключовою потребою є удосконалення нормативно-правової бази, що регулює обіг озброєнь, їх експорт, імпорт та утилізацію. Це включає гармонізацію національного законодавства з міжнародними договорами, такими як Договір про нерозповсюдження ядерної зброї, Конвенція про заборону хімічної зброї та інші. Водночас важливим є створення дієвих механізмів контролю за виконанням цих зобов'язань, зокрема через посилення інституційної спроможності органів, відповідальних за моніторинг і нагляд.

Прогноз розвитку правового регулювання контролю над озброєннями в Україні передбачає комплексний підхід, що поєднує як інтеграцію до міжнародних стандартів, так і врахування національних інтересів. У майбутньому можна очікувати посилення співпраці з міжнародними організаціями, такими як ООН, НАТО та Європейський Союз, з метою запозичення їхнього досвіду та технологій. Зокрема, важливим кроком є впровадження цифрових систем для обліку та відстеження обігу зброї, що сприятиме підвищенню прозорості та ефективності контролю.

Внутрішні виклики, такі як боротьба з незаконним обігом зброї, потребують впровадження програм амністії для власників незареєстрованої зброї, підвищення ефективності правоохоронної діяльності та посилення контролю за державним кордоном. Крім того, у післявоєнний період особливого значення набуде утилізація зайвої зброї та боєприпасів, що потребуватиме розробки відповідних законодавчих актів та технічної підтримки.

Таким чином, розвиток правового регулювання контролю над озброєннями в Україні залежатиме від здатності держави адаптувати свої законодавчі ініціативи до динамічних змін у сфері безпеки, враховуючи міжнародний досвід, національні пріоритети та технічні можливості. Лише комплексний і стратегічний підхід дозволить забезпечити стабільність, безпеку та відповідність сучасним викликам.

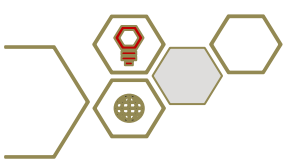
Перспективним напрямом є дослідження ролі національних регуляторних органів у забезпеченні ефективного моніторингу та контролю над експортом

озброєнь, а також у боротьбі з їх незаконним обігом. Аналіз механізмів співпраці між державними установами та міжнародними організаціями може допомогти розробити дієві стратегії для зміцнення національної безпеки.

Список використаних джерел

1. Сулейманова С. Р. Особливості застосування медіації у збройному конфлікті. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття* (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 795-797.
2. Сулейманова С. Р. Відшкодування шкоди за участю держави в умовах воєнного стану: процесуальні аспекти. *Цивільне судочинство та виконавче провадження в умовах воєнного стану* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. ім. Ю. С. Червоного (Одеса, 16 грудня 2022 р.) / за заг. ред. Н. Ю. Голубевої. Одеса : Фенікс, 2022. С. 69-75.
3. Пахолок Ю. П., Балюк Г. І. Правове регулювання боротьби з ядерним тероризмом: національний та міжнародний аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Т. 2, № 85. С. 147–153. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.2.21> (дата звернення: 16.01.2025).
4. Мельниченко Н. О. Міжнародно-правове забезпечення постконфліктного врегулювання (на прикладі практики ООН). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. Ужгород, 2022. № 69. С. 451–455. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.69.74> (дата звернення: 16.01.2025).
5. Сова М., Деніжна С. Міжнародний досвід правового регулювання небезпеки штучного інтелекту в реаліях воєнного часу: етико-філософський

аспект. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2024. Т. 1, № 27. С. 45–57. URL: <https://doi.org/10.33270/01242702.45> (дата звернення: 16.01.2025).

6. Завадський А. А. Адміністративно-правове регулювання штучного інтелекту у сфері оборони: міжнародний вимір та національні пріоритети. *Збірник наукових праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди «ПРАВО»*. 2024. № 40. С. 87–98. URL: <https://doi.org/10.34142/23121661.2024.40.10> (дата звернення: 16.01.2025).

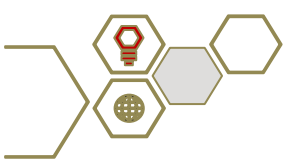
7. Лісовський В. М. Концептуальні засади правового забезпечення національної безпеки України. *Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики*. 2023. С. 35–38. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-359-3-8> (дата звернення: 16.01.2025).

8. Леоненко Н. А. Зарубіжний досвід правового регулювання забезпечення національної безпеки. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2023. Т. 1, № (18)2023. С. 132–138. URL: <https://doi.org/10.52363/2414-5866-2023-1-14> (дата звернення: 16.01.2025).

9. Карпенко Р. В. Інститут медіації: зарубіжний досвід правового регулювання процедури. *Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики*. 2022. С. 336–338. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-287-9-91> (дата звернення: 16.01.2025).

10. Бойко І. В., Мацко А. С., Циганов О. Г. Зарубіжний досвід у сфері правового регулювання протидії злочинам з незаконного обігу та застосування вогнепальної зброї. *European potential for the development of legal science, legislation and law enforcement practice*. м. Влоцлавек, 26-27 лют. 2021. Влоцлавек, 2021. С. 193–198. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-040-7-49> (дата звернення: 16.01.2025).

11. Діденко С. В., Замрига А. В., Сердюк Є. В. Правовий статус Державної Служби Експортного Контролю України в умовах воєнного стану, уведеного у зв'язку зі збройною агресією російської федерації. *Правова позиція*.

2023. Т. 4, № 41. С. 88–92. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/handle/123456789/6731> (дата звернення: 11.01.2025).

12. Федчук Т. Ю. Контроль дотримання норм міжнародного гуманітарного права при використанні зброї керованої штучним інтелектом. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 785–791. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.129> (дата звернення: 11.01.2025).

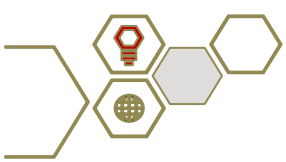
13. Мороз В. М. Виклики для системи контролю над звичайними озброєннями: економічний та соціальний аспекти. *Національні інтереси України*. 2025. Т. 1, № 6. С. 49–63. URL: [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-1\(6\)-49-63](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-1(6)-49-63) (дата звернення: 11.01.2025).

14. Ситник Г., Мороз В. Формування ефективної системи контролю над звичайними озброєннями в Європі: проблематика дослідження. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Національна безпека*. 2024. Т. 1, № 1. С. 11–18. URL: <https://doi.org/10.17721/3041-1912.2024/1-1/11> (дата звернення 11.01.2025).

15. Буряченко О. Криза системи контролю над ядерною зброєю. виклики ХХІ сторіччя та ризики майбутнього. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2023. Т 1, № 67. С. 19–30. URL: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-1\(67\)-3](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-1(67)-3) (дата звернення: 11.01.2025).

16. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї: Меморандум Україна від 05.12.1994 № 998_158: станом на 05 груд. 1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text (дата звернення: 16.01.2025).

17. Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення: ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 13.01.1993 № 995_182: станом на 16 жовт. 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_182#Text (дата звернення: 16.01.2025).

18. Конвенція про заборону розробки, виробництва та накопичення запасів бактеріологічної (біологічної) і токсинної зброї та про їх знищення: ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 10.04.1972 № 995_054. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_054#Text (дата звернення: 16.01.2025).

19. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII: станом на 9 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 16.01.2025).

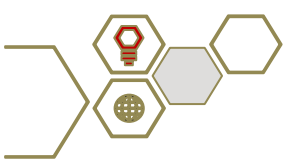
20. Про Воєнну доктрину України: Указ Президента України від 15.06.2004 № 648/2004: станом на 26 верес. 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/648/2004#Text> (дата звернення: 16.01.2025).

21. Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання: Закон України від 20.02.2003 № 549-IV: станом на 31 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/549-15#Text> (дата звернення: 16.01.2025).

22. Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.11.2003 № 1807: станом на 18 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1807-2003-п#Text> (дата звернення: 16.01.2025).

23. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III: станом на 26 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 16.01.2025).

24. Про контроль за придбанням зброї та володінням нею (91/477/ЄЕС): Директива Ради від 18.06.1991: станом на 26 квіт. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a62#Text (дата звернення: 16.01.2025).

25. ARMS Export Control Act. URL:
<https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-1061/pdf/COMPS-1061.pdf> (date of access: 16.01.2025).

26. International Traffic in Arms Regulations (ITAR). URL:
https://www.pmddtc.state.gov/ddtc_public?id=ddtc_kb_article_page&sys_id=24d528fddbfc930044f9ff621f961987 (date of access: 16.01.2025).